

memorii | jurnale | biografii

Tatiana Niculescu este scriitoare, autoare a biografilor istorice *Regina Maria: Ultima dorință* (Humanitas, 2015, 2016, 2018), *Mihai I, ultimul rege al românilor* (Humanitas, 2016), *Mistica rugăciunii și a revolverului: Viața lui Corneliu Zelea Codreanu* (bestseller Humanitas, 2017), *Ei mă consideră făcător de minuni: Viața lui Arsenie Boca* (Humanitas, 2018), *Regele și Dudaia: Carol II și Elena Lupescu dincolo de bârfe și clișee* (bestseller Bookfest 2019, Humanitas, 2019). Sub semnătura Tatiana Niculescu Bran a debutat cu romanul *Spovedanie la Tanacu* (Humanitas, 2006), care a devenit piesă de teatru în dramatizarea autoarei și în regia lui Andrei Șerban. Același roman a stat la baza filmului *După dealuri*, în regia lui Cristian Mungiu, care a obținut premiul pentru cel mai bun scenariu la Festivalul de Film de la Cannes în 2012. Alte romane: *Noaptea Patriarhului*, *Povestea domniței Marina și a basarabeanului necunoscut*, *Tăierea fecioarelor*. A coordonat volumele colective *Iubirea din oglindă: Despre sex și identitate* (Humanitas, 2017) și *Cartea întâmplărilor: Mistere, ciudățenii, uimiri* (Humanitas, 2019).

TATIANA NICULESCU

SEDUCĂTORUL
DOMN **NAE**

VIAȚA LUI NAE IONESCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Mi-e greu să înțeleg nu gândirea lui Ghiță
Blidaru și nici viața lui, ci gândirea și viața lui
la un loc. Mi se par atât de contrazicătoare!

Mihail Sebastian, *De două mii de ani*

Cuprins

Nepotul lui Stroe Ivașcu	9
Liceanul răzvrătit	18
Studentie, sărăcie, lecturi	30
„Sunt un om foarte cumsecade“	39
Logodna	47
„Niște escroci cu toții“	54
Universitatea din München: profesori, cărți, idei	62
Houston S. Chamberlain	68
„Mândria inteligenței mele“	75
Luna de miere	85
Tyrolia Verlag	95
Prieten, dascăl, sfânt, demon	107
„Poate oi izbi-o mai bine cu negustoria“	117
Din grădina Bisericii în focul gheenei	127
Profesorul	137
Masca înspăimântătoare	148
Masele și Coroana	161
„Regele Realităților“	173
Schimbare de macaz	183
Iuda trebuie să sufere	198
Cap, Căpetenie, Căpitan	208
Un „fost“	220
Arestarea	225
Cavaler al Apocalipsului	232
Epilog	239
<i>Sursele ilustrațiilor</i>	243
<i>Mulțumiri</i>	245

Nepotul lui Stroe Ivașcu

Pe 16 martie 1940, Constantin Noica îi scrie prietenului Emil Cioran, aflat la Paris, că dragul lor Nae Ionescu, Profesorul, a murit. În aceeași zi, un fost student, Mircea Vulcănescu, mângâiase pentru ultima oară cu privirea pereții albi ai casei de la Băneasa a Profesorului, clavirul amuțit, biblioteca și unicul tablou, o reproducere după El Greco, sau poate un original, masa lui de lucru pe care, cu câteva ore înainte, se mai aflase încă bustul în bronz al uneia dintre femeile iubite. Trupul neînsuflețit era întins pe pat, într-o odaie de o austeritate monahală. În tăcerea apăsătoare, atmosfera casei se dezacordează ca un instrument muzical scos din uz, obiectele se înstrăinează unele de altele și de cel care părăsise până atunci să le împrumute tumultul propriei vieți. Un întreg univers, închegat parcă printr-un număr senzațional de iluzionism, se destramă. Vulcănescu e cuprins de o ciudată neliniște: va ști, oare, vreodată adevărul despre acest om?

A doua zi are loc înmormântarea. În scrisoarea către Cioran, Noica se cutremură la gândul că, de acum încolo, generația lor rămâne a nimănui, că se încheie o epocă și ia sfârșit o uluitoare aventură a spiritului, în istoria atât de fragilă a culturii românești. Noica nu se număraseră printre preferații lui Nae Ionescu, dar, în ultimul timp, îl vizitase săptămânal, adesea împreună cu Vulcănescu, și

avusese ocazia să-l cunoască mai bine și ca om, nu numai ca autor de articole de presă și profesor care înflăcăra tineretul. Ajunsesse la concluzia celuiilalt discipol credincios, Mircea Eliade: destinul de practicant, și nu de simplu interpret al filozofiei, dominase și justificase toate gesturile, oricât de scandaloase, ale acestui om. Se zvonea chiar că, precum Socrate, Profesorul ar fi murit otrăvit.

„L-am auzit înjurând și era mare“, îi scrie Noica lui Cioran. „L-am văzut vulgar, poate voit vulgar, l-am auzit repetându-se, jignind, bârfind și era tot mare. Atingi limitele oricărui om atunci când îl vezi râzând cu hohote, dar veselia lui extraordinară în fața anecdotelor răsuflăte ale lui Mircea V. îl lăsa intact. E singurul om a cărui mască mortuară aș voi-o. E singurul om care mi-a dat în viață sentimentul legendarului.“¹

Cu trecerea timpului, ieșit de mult de sub vraja maestrului, Noica îl va încadra în condiția lăutărească a culturii, privindu-l ca pe un *lăutar* superior, inegalabil, dar lipsit de viziunea și creativitatea marilor spirite ale culturii, un maestru al vorbelor meșteșugite.

Luciditatea maturității nu reușește însă să-i stingă lui Noica admirația față de replici, atitudini și situații devenite, în grupul discipolilor, cu adevărat legendare. Nae Ionescu îi întrebese cândva pe studenții lui favoriți despre ce să mai vorbească la următorul curs de metafizică. Cioran îi sugerase să vorbească despre plictiseală. Nae, cum îi plăcea să i se spună, făcuse întocmai: ținuse, cu nemai-pomenită virtuozitate, o lecție despre plictiseală, în cadrul cursului dedicat misticii și transcendenței.² Cu altă ocazie, tot la sugestia lui Cioran, improvizase un curs despre îngeri.

1. Scrisoare către Emil Cioran, *Dilema*, III, 129, 30 iunie–6 iulie, 1995.

2. Vezi Constantin Noica, *Despre lăutărisim*, Humanitas, București, 2007, p. 31.

Apoi, îl luase deoparte ca să-i spună că, în timp ce vorbea despre îngeri, se gândea, de fapt, la funcția de șef al Siguranței, care tocmai îi fusese propusă.¹

Nu-i spusese chiar tot. Făcuse o glumă prin care își invita tânărul admirator să și-l închipuie transferându-și autoritatea de la Universitate în politica ordinii publice. Iată un Socrate care cumpănește dacă să devină sau nu șeful poliției! Iată hazul, surprizele și paradoxul realului! va fi gândit tânărul Cioran, căutând analogii în viețile misticilor și ale filozofilor celebri. Dar Profesorul avea motive să fie intrigat de propunere. El însuși era fiul unui funcționar public, comisar și director al poliției din Brăila sfârșitului de secol XIX.

Orașul, port la Dunăre cu statut de localitate scutită de taxe vamale, înflorea. Fusese iluminat cu lămpi de petrol, apoi cu becuri electrice, avea două bănci, cu nenumărate filiale care ofereau credite agricole, bursă de mărfuri, o fabrică de bere, alta de ciment, cale ferată, câteva tipografii, farmacie, școli publice, parcuri, teatru, viceconsulate occidentale, agenții străine de vapoare, mori cu aburi, hanuri frecventate de o lume pestriță, de la negustori greci, armeni, evrei, italieni la ofițeri prusaci și moșieri locali, de la funcționari publici la scriitori, de la bandiți intrați în folclor la marinari de cursă lungă.

În docurile portului fuseseră construite un bazin portuar, silozuri pentru cereale, rezervoare de petrol, un șantier naval. Iar în obor – cel mai însemnat târg de cereale și struguri din țară – veneau țărani din toate județele apropiate să-și vândă marfa. După Rusia și Statele Unite, România era al treilea mare exportator de grâne al lumii.

1. Vezi Gabriel Liiceanu, *Itinerariile unei vieți: E.M. Cioran. Apocalipsa după Cioran*, Humanitas, București, 1995, p. 85.

Spre sfârșitul secolului XIX, în 1890, anul nașterii lui Nae Ionescu, se spunea despre Brăila că e cel mai cosmopolit și mai prosper oraș al țării.

Perspectiva de a deveni șef al Siguranței în România Mare din secolul următor va fi adus multe amintiri în gândurile Profesorului despre tatăl lui, fost șef al poliției, în timp ce studenților le vorbise despre arhangheli, serafimi, heruvimi, domniile, stăpânirile și începătorile îngerești.

În primii ani ai copilăriei, familia o dusesse încă bine, iar copiii aveau guvernantă italiancă și își petreceau vacanțele pe moșia rudelor materne din familia Apostolu. Tatăl lor, „mare și domol“, era un „rob al trebii lui“, om de ispravă, dar aprig la mânie, „capabil de încordări năprasnice“.¹ Moartea prematură a lui Cristache Ionescu, din pricina unei nefrite cronice pe care fiul lui Nicu o va moșteni, lăsase familia înglodată în datorii. Iar funeraliile, expunerea trupului neînsuflăit, priveghiul, prezența rudelor în doliu, suspinele, bocetele, mirosul lumânărilor, zgomotul înfundat al pământului aruncat în groapă se însoțeau în amintire cu o idee întunecată despre misterul încărcat de spaimă al morții. Greutățile și singurătatea adolescenței îl vor face să spună mai târziu că a trăit „toate mizeriile vieții la vremea când alții abia făceau ochi pentru lume“², dar și că se simțea „reprezentativ“ pentru neamul lui.

Pierzând de timpuriu „liniștea care mergea în adâncime a tatălui“, cei patru copii, trei băieți și o fată (Nicu fusese

1. Vezi articolele „Badiu Vizireanu“ și „C. Sandu Aldea“, în Nae Ionescu, *Opere*, vol. VIII. Când nu se specifică altfel, toate articolele de presă publicate de Nae Ionescu între 1909 și 1940 sunt citate din Nae Ionescu, *Opere*, vol. VI–XV, ediție îngrijită de Dora Mezdrea și Marin Diaconu, apărută la editurile Crater, Istros, Muzeul Literaturii Române, 1999–2018.

2. Nae Ionescu, *Correspondența de dragoste*, Anastasia, București, 1997, vol. I, p. 277.

al treilea născut), rămân în grija mamei, o femeie practică, de o vie inteligență, dintr-o familie de negustori greci sau aromâni. Dar figura care întărește mândria Profesorului de mai târziu și pune temei lumii lui lăuntrice e cea a bunicului patern.

Despre acest bunic dintr-un sat din Bărăgan – Tătaru, la vreo 60 de kilometri de Brăila – știa că fusese un țăran clăcaș fudul din fire. Și-l putea închipui iscălindu-se căz-nit pe una dintre cărțile de vizită cu care erau împânzite târgurile, satele și orașele din Principate în primăvara anului 1856. Numele deținătorului trebuia scris în mijloc. Cele patru colțuri erau deja completate cu niște enunțuri de tipar, așezate în diagonală: *Unire, Prinț strein ereditar, Autonomia Țării, Regim constituțional reprezentativ*. Cărțile de vizită făceau parte dintr-o febrilă acțiune propagandistică în favoarea unirii Valahiei cu Moldova, organizată de un comitet al Unirii format din moșieri, oameni politici și intelectuali. Era pe vremea când abia se încheiase Războiul Crimeii, în care soldații ruși ocupaseră Principatele dunărene. Înfrânt, Imperiul Rus s-a supus apoi tratativelor de pace de la Paris, la care participau reprezentanții Franței, Imperiului Otoman, Sardiniei, Marii Britanii, Prusiei și Imperiului Habsburgic. S-a propus atunci o nouă organizare politică a Principatelor române, sub supravegherea puterilor așa-numite garante, ținând seama de ceea ce se numea, grație Revoluției Franceze, principiul națiunilor. O delegație de diplomați europeni a vizitat mai întâi Principatele ca să constate starea de spirit a populației și dacă ideea unirii își găsea, cu adevărat, îndreptățirea. Urmau să fie alese două mini-parlamente, numite divane ad-hoc, ai căror deputați proveniți din toate păturile sociale să exprime voința poporului.

Comitetul Unirii agita românimea răspândind cărțile de vizită, tipărind ziare unioniste, trimițând pretutindeni

în țară tineri de viță boierească să vorbească mulțimilor, adresând, cu impecabilă caligrafie și elevată exprimare, scrisori ambasadurilor occidentale în favoarea unirii și a unei guvernări independente și de ruși, și de turci a Principatelor. Înainte de a fi elaborată *Convențiunea pentru organizarea definitivă a Principatelor dunărene ale Moldaviei și Valahiei*, guvernul Franței îl desemnase în comisia însărcinată să viziteze țările române pe un aristocrat din familia de Talleyrand-Périgord.

Oriunde poposea, baronul de Talleyrand era întâmpinat de procesiuni țărănești conduse de preoți, puștani zdrențăroși alergau de colo-colo fluturând ziare pe care scria *Voim unire*, bărbați în redingote europene, cu aer mesianic și vorbire franțuzită țineau discursuri împărțind trecătorilor și mulțimii de negustori, pescari și meseriași, adunată să-i asculte, cărțile de vizită pe care îi îndemnau să le semneze grabnic. Anunțată din timp de focuri mari aprinse la răscruci, trăsura baronului a fost inundată de cartonașele aruncate de localnicii strânși pe marginea drumului. Pe unul dintre ele va fi fost scris numele bunicului clăcaș: Stroe sin Ivașcu Vișan.

În Muntenia, clăcașii erau numiți „rumâni“, în Moldova li se spunea „vecini“, iar în Ardeal, „iobagi“. Plăteau în zile de muncă, în produse sau în bani chiria pământului pe care locuiau și din care își hrăneau familiile. De cele mai multe ori erau vânduți odată cu pământul. În 1856, Stroe Ivașcu era însurat și avea patru băieți (întâiul născut îi murise în primii ani de viață)¹: cel mai mic avea 3 ani, cel mai mare, Cristache, tatăl lui Nae, avea pe-atunci 9 ani. Țăranilor li se ceruse să-și trimită și ei reprezentanți în divanurile ad-hoc, unde deputații erau împărțiți după

1. Vezi detalii, arbori genealogici și prezentare pe larg a originilor lui Nae Ionescu în Dora Mezdrea, *Nae Ionescu: Biografia*, vol. I, Universal Dalsi, București, 2001.

avere în patru categorii: colegiul marilor proprietari, colegiul micilor proprietari, colegiul țăranilor și colegiul orașenilor. Stroe Ivașcu se număra, se pare, printre clăcașii fruntași ai satului și avea și rude în administrația Brăilei. Un frate, Dragomir, era director al poliției, ulterior subprefect al județului, și fusese cununat de un boier local cu stare, pitarul Teodor Apostolu. Nu e de mirare că Stroe apăruse pe lista deputaților din județ pentru divanul ad-hoc al Munteniei. Ceilalți deputați erau un fost prefect al Brăilei (Constantin Crețulescu), un moșier (Mihail Marghiloman), un ofițer (George Filipescu) și un mic proprietar (Marcu N. Duilie), apropiat al familiei Apostolu. Calitatea de deputat în divanul ad-hoc i-a dat prilejul lui Stroe Ivașcu să străbată câmpia uscăcioasă a Bărăganului și să călătorească pentru prima dată la București.

Peste trei ani, în urma activității divanurilor și a comitetelor electorale unioniste, unirea Principatelor a fost pecetluită de alegerea colonelului Alexandru Ioan Cuza, fost prefect de Galați, ca domnitor unic. În următorii ani, Cuza a pus în practică un program de reforme, început cu secularizarea averilor mănăstirești și împroprietărirea țăranilor. Stroe Ivașcu primise 11 pogoane de pământ. Între timp, familia i se mărise cu încă trei băieți. Ultimul dintre ei era născut la un an de la înlocuirea lui Cuza cu Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, un „prinț strein, ereditar“, așa cum scria pe cartea de vizită iscălită de Stroe cu peste zece ani în urmă.

Participarea la mișcarea unionistă îi fusese răsplătită în 1878, anul unei alte uniri: trupele române în frunte cu principele Carol au defilat pe străzile Brăilei până în port, au trecut Dunărea și au ridicat un arc de triumf în Dobrogea alipită atunci țării. Stroe se aflase pe lista decorațiilor: i s-a acordat gradul de cavaler al Ordinului „Steaua României“ pentru participarea la fosta adunare ad-hoc a Țării Românești.